

Araştırma Makalesi / Research Paper

BULGARİSTAN TÜRKLERİ ÇOCUK EDEBİYATI METİNLERİNİN “ÇOCUKLUK SOSYOLOJİSİ” BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Engin YILMAZ*

Öz

Çocuk, günümüzde “toplumsal özne” olarak kabul edilmekte; dinsel, kültürel, ekonomik referanslarla analiz edilmektedir. Genç bir disiplin olan çocukluk sosyolojisi tekil olarak çocuğu değil, toplumsal özellikleri ışığında bütüncü bir anlayışla çocukluk dönemini ele almaktadır. Kendine özgü bir metodolojisi olan çocukluk sosyolojisi, çocuğun yaşadığı toplumdaki “sosyal kodlar”ı incelemekte ve çocuğu vazgeçilmez bir “sosyal aktör” olarak kabul etmektedir. Bu çalışmada, Bulgaristan Türkleri çocuk edebiyatı metinlerinin çocukluk sosyolojisi bakımından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bilindiği üzere Bulgaristan, nüfusunun yaklaşık yüzde onunu teşkil eden Türklerin yaşadığı ülkelerden birisidir. Bulgaristan’daki Türk nüfusun kültürel erozyona ve sosyal asimilasyona karşı uzun bir zamandan beri mücadele ettiği bilinmektedir. Yaşanan bütün zorluklara ve insan hakları ihlallerine rağmen Bulgaristan Türkleri; öz kültürünü yaşatıp gelecek nesillere aktarmada aile, din, dil, edebiyat, folklor, mimari vb. kültürel kurumlar ve sivil toplum teşkilatları aracılığıyla ciddi bir çaba göstermektedirler. Bulgaristan’da çocuklara yönelik edebiyat; dergi, gazete, kitap vb. aracılığıyla gelişmektedir. Çalışmada; Atıf Akgün tarafından hazırlanan *Bulgaristan Türkleri Çocuk Edebiyatı (Dönemler-Temsilciler-Türler)* adlı kitabın “Bulgaristan Türkleri Çocuk Edebiyatından Örnek Metinler” bölümünde yer alan çocuk şiirleri, “dezavantajlı çocuklar”ın eğitimine etki eden dört önemli faktör olan “aile,

Geliş Tarihi/Date Applied: 25.01.2023

Kabul Tarihi/Date Accepted: 31.04.2023

Makalenin Künyesi: Yılmaz, E. (2023). Bulgaristan Türkleri çocuk edebiyatı metinlerinin “çocukluk sosyolojisi” bakımından değerlendirilmesi. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 56, 101-114.
DOI: 10.24155/tdk.2023.226

Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, eyilmaz@sakarya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0157-1759>.

okul ve öğretmen, sosyal çevre, küreselleşme araçları ve sosyal medya” bakımından ayrıntılı olarak incelenmiştir. Araştırma, betimleyici yöntem ışığında doküman taraması tekniği ile yapılandırılmıştır. Araştırmanın sonunda, oluşturulan kahramanlar/tipler ve edebî metinler aracılığıyla, Bulgaristan Türklerinin çocuğu yalnızca çeşitli sosyal ve çevresel tehditlere karşı korunması gereken pasif birey olarak değil, yaşadığı topluma değer katan, beslendiği kültürün devamlılığını sağlayan aktif birey olarak algıladığı tezine ulaşmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çocukluk sosyolojisi, toplumsal özne, sosyal aktör, dezavantajlı çocuk, sosyal medya.

Evaluation of Children’s Literature Texts of Bulgarian Turks in terms of “Childhood Sociology”

Abstract

Today, the child is accepted as a “social subject” and analyzed with religious, cultural and economic references. The sociology of childhood, a young discipline, deals not only with the child as an individual, but also with the childhood period with a holistic understanding in the light of its social characteristics. Sociology of childhood, which has its own methodology, examines the “social codes” in the society in which the child lives and considers the child as an indispensable “social actor”. In this study, it is aimed to evaluate the children’s literature texts of Bulgarian Turks in terms of the sociology of childhood. Turkish population in Bulgaria has been struggling against cultural erosion and social assimilation for a long time. In the research; the children’s poems in the “Sample Texts from Bulgarian Turks Children’s Literature” prepared by Atıf Akgün were examined in detail in terms of “family, school and teacher, social environment, globalization tools and social media”, which are four important factors affecting the education of “disadvantaged children”. The research was done with document scanning technique in the light of descriptive method. At the end of the research, through the heroes/types and literary texts, the thesis was reached that Bulgarian Turks perceive the child not only as a passive individual who needs to be protected against various social and environmental threats, but also as an active individual who adds value to the society he/she lives in and ensures the continuity of the culture he/she feeds on.

Keywords: Childhood sociology, social subject, social actor, disadvantaged child, social media.

Giriş

Bulgaristan, yaklaşık beş asırlık Osmanlı idaresinin ardından 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi’nden sonra imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile özerk bir prenslik hâline gelmiştir. 13 Haziran 1878 tarihindeki Berlin Konferansı’nın sonunda imzalanan Berlin Antlaşması ile Bulgaristan

Prensliği, Tuna Nehri ve Balkan Dağları arasında kalan küçük bir alanla sınırlandırılmıştır. Bulgaristan, 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan iç karışıklıklardan yararlanarak bağımsızlığını ilan etmiştir. 1909 yılının Nisan ayında imzalanan İstanbul Protokolü ile de Osmanlı Devleti tarafından tanınmıştır (Demirhan, 2019, s. 325). Bugün itibarıyla Bulgaristan, nüfusunun yaklaşık yüzde onunu teşkil eden Türklerin yaşadığı ülkelerden birisidir. Bulgaristan'daki Türk nüfusun kültürel erozyona ve sosyal asimilasyona uğramamak için uzun bir zamandan beri mücadele ettiği bilinmektedir. Bilindiği üzere, 10 Kasım 1989'da komünist rejiminin yıkılmasının ardından 13 Temmuz 1991'de "Yeni Bulgaristan Anayasası" yürürlüğe girmiştir. Anayasa yapımı sürecinde, komünist rejim döneminde Türklere ve diğer azınlık gruplarına uygulanan asimilasyon politikalarına son verileceğine, zorla değiştirilen Türk kişi ve yer isimlerinin iade edileceğine, Türkçe konuşma yasağının kalkacağına ve Türk çocuklarının kendi okullarında ve kendi ana dillerinde eğitim alabileceklerine dair sözler verilmesine rağmen uygulamada çeşitli zorlukların ve sınırlandırmaların devam ettiği de bir gerçektir¹. Yaşanan bütün bu zorluklara ve insan hakları ihlallerine rağmen Bulgaristan Türkleri öz kültürünü yaşatıp gelecek nesillere aktarmada aile, din, dil, edebiyat, folklor, mimari vb. kültürel kurumlar ve sivil toplum teşkilatları aracılığıyla ciddi bir çaba göstermektedir. Bulgaristan'da çocuklara yönelik edebiyat, dergi, gazete, kitap vb. aracılığıyla gelişmektedir. Bu çalışmada çocuklara yönelik edebî eserlerde yer alan şiirler çocukluk sosyolojisi bağlamında değerlendirilmiş ve dezavantajlı konumdaki Türklerin çocuklarının aile, okul, öğretmen, çevre ve sosyal medya ile olan ilişkileri sosyolojik bakış açısıyla çözümlenmiştir.

Çocuk kavramı, TDK tarafından genel ağ ortamında hazırlanan *Güncel Türkçe Sözlük*'te şöyle tanımlanmıştır: "1. isim Küçük yaştaki erkek veya kız 2. isim Soy bakımından oğul veya kız 3. isim Bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak"². Çocukla ilgili çalışmalarda 18. yüzyıla kadar çocuğun "çocuk" olarak görülmediği, yetişkin olarak kabul edildiği hatta yok sayıldığı bilinmektedir. Bu anlayış, 18. yüzyılda yerini yeni bir çocuk ve çocukluk anlayışına bırakmıştır. Rönesans döneminde "Lockecü" ve "Protestan anlayış" olmak üzere iki temel düşünce ortaya çıkmıştır. John Locke'a göre çocuk; okuma ve yazma, eğitim, akıl, benlik kontrolü, ayıp, ahlak gibi kavramlarla bütünleşen "biçimlenmemiş varlık"tır. Rousseau'ya göre ise çocuk "deforme yetişkin"dir. Yani çocuk, sorunlu ve bozuk bir kişiliktir (Aydoğmuş Ördem,

1 Ana dilde eğitimi hakkı, 13 Temmuz 1991 tarihinde kabul edilen Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasası'nın 36. maddesinin 2. fıkrasında güvence altına alınmıştır.

2 <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 25.1.2023).

2020a, s. 23). Bir tıp doktoru olan Maria Montessori, çocuğu bir “göçmen” olarak tanımlamıştır. Çocuk, içinde bulunduğu yabancılıktan ancak uyum göstererek üstesinden gelebilir. Piaget de benzer bir yaklaşımla çocuğu “bilişsel yabancı” olarak tanımlamıştır. Ona göre çocuklar yetişkinler gibi düşünemezler (Karabıyık, 2019, s. 167). 1980’li yıllarda çocuk istismarının keşfedilmesi ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komisyonunun çalışmalarının yoğunlaşmasıyla sosyolojide yerleşik olan çocukluk algısı temelden değişmiştir. Çocukluk; psikanaliz, dil bilimi ve eğitim sosyolojisi alanlarındaki araştırmalarda birincil toplumsallaşma ve toplumsal cinsiyet farklılaşması gibi konuların odak noktası hâline gelmiştir (Marshall, 2005, s. 120-121). Günümüzde ise çocuk, “toplumsal özne”³ olarak kabul edilmekte; dinsel, ekonomik referanslarla analiz edilmektedir. Genç bir disiplin olan çocukluk sosyolojisi sayesinde “sosyal norm”, “etik”, “sosyal dünya” vb. kavramlar literatüre girmiştir. Çocukluk sosyolojisi tekil olarak çocuğu değil, toplumsal özellikleri ışığında bütünleyici bir anlayışla çocukluk dönemini ele almaktadır. Kendine özgü bir metodolojisi olan çocukluk sosyolojisi, çocuğun yaşadığı toplumdaki “sosyal kodlar”ı incelemekte ve çocuğu vazgeçilmez bir “sosyal aktör” olarak kabul etmektedir. Çocukluk sosyolojisine göre çocuk, sosyal diyalog yoluyla dünyayı değiştirme potansiyeline sahiptir.

“1. Araştırmanın amacı” kısmı silinsin, ve açıklama diğer maddeler gibi satır başından başlatılmalı.

1. Yöntem

Araştırma, betimleyici yöntem ışığında doküman taraması tekniği ile yapılandırılmıştır. Araştırmada Atıf Akgün tarafından hazırlanan *Bulgaristan Türkleri Çocuk Edebiyatı (Dönemler-Temsilciler-Türler)* adlı kitabın “Bulgaristan Türkleri Çocuk Edebiyatından Örnek Metinler” bölümünde yer alan çocuk şiirleri, “dezavantajlı çocuklar”ın eğitimine etki eden dört önemli faktör olan “aile, okul ve öğretmen, sosyal çevre, küreselleşme araçları ve sosyal medya” sınırlılığında incelenmiştir.

2. Bulgular

2.1. Aile: Toplumların temeli olan aile, toplumsal gerçekliğin çözümlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Kültür, çocuğa eğitimin başladığı yer olan ailede verilmeye başlanmaktadır. Bu bakımdan aile, birincil

3 Danziger, çocuğu “toplumsal özne” olarak kabul etmiş ve ağlayışlarıyla, gülüşleriyle doğdukları andan itibaren olayları etkileme gücüne sahip olduklarını savunmuştur. Ona göre “Ebeveyn ve çocuk birbirini sosyalleştiren ve kontrol eden taraflar olarak bir sistem oluştururlar ve bu sistemde her iki taraf da ödüllerin ve bilginin dağıtılmasında rol oynar” (Danziger’den aktaran Mayall, 2019, s. 17).

toplumsallaşmanın gerçekleştiği ortamdır. Aile, çocuğun potansiyelini açığa çıkarmada ve geliştirmede, akademik başarısını artırmada kritik role sahiptir. Çocuğun eğitimi üzerinde etkili olan faktörler arasında; ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, kültürel durumu, çocuk sayısı, çocuk yetiştirme yaklaşımları ve iletişim yöntemleri sayılabilir (Eraslan, 2020, s. 176). Bulgaristan Türkleri çocuk edebiyatı eserlerinde yer alan çocuk şiirleri incelendiğinde, aile konusunun “sevgi” ve “bağlılık” temaları çerçevesinde işlendiği görülmektedir.

• **Anne sevgisi:** “Küçük iken beni bakan,/Pek şefkatli anneciğim./Elbiseme süsler takan,/Hakikatli anneciğim.” (“Annem”, s. 246) – “Tatlı tatlı ninnilerle,/Pek küçükten büyüten,/Ana dilini öğreten,/Anneciğim hep sağ olsun!...” (“Anneciğim”, s. 246) – “Nasıl sevmem annem seni,/Kokun burnumdan gitmiyor./Okşayıp öpersin beni,/İyiliklerin bitmiyor.../Senin parçanım ben, parçan!/Bunu nasıl unuturum,/Etinden et, canından can,/Varlığınla avunurum” (“Annem”, s. 246) – “O şefkatli ana dizi, bir bilsen kalbe ne çok ferah verir, tat verir. Kederli de olsam, yorgun da dönsen, Başım dizinde, çocuk derdim erir./... Saadetim için durmaz, savaşır/Zora bakmaz, bakmaz ne de yaşına/Alını çin yazısı gibi kırışır/Tasalar kar gibi yağar başına.” (“Ana Şefkati”, s. 248) – “Yollara baka baka/Sokaklara çıka çıka/ Karanlığı yıka yıka/Çok özledim seni annem./... Sevincini kimler çaldı?/Seni benden felek aldı,/Tüm dünyam karardı kaldı/Çok özledim seni annem.” (“Annem”, s. 249) – “Sonsuzdur anam bize olan aş./Denizler gibi dalgalı ve taşkın/Analık sevgin göklere aşkın/Sensin vefalı ve sabırlı anam./... Ana dilimde bir sen bir de vatan/Tüm varlığıyla kalbimde yatan/Bu iki addır gönlümü ısıtan/Sensin vefalı ve sabırlı anam.” (“Anama”, s. 249) – “Değişmem annemi hiçbir şeyle ben/Servet de yığsalar, gökte bir ucu.../Bir şey ısıtamaz bunca yürekte/Isıttığı kadar anne avucu!/En kuytu ormana benzer sinesi,/Kaynaklardan gelir rengi gözüne./Bir ney gibi öter kulakta sesi,/Doym olmaz asla anne sözüne.” (“Anne Sevgisi”, s. 250).

• **Baba sevgisi:** “Eller uyurken her sabah,/Sessizce çıkarsın evden./Endişen nedir ki baba,/Bunca erken kalkman neden?/Halimize bir baksana./Hasret kalıyoruz sana!/ Bizimle yatıp kalksana,/Akşamları gecikmeden!” (“Baba”, s. 247) – “Ayırma babacığım beni,/N’ olur, ayırma kitaplarımdan!/Bırak sürsün dostluğum onlarla./Bak dünyamızda bugün,/Kızlar okuyor milyonlarla.../İzin ver aydınlıklara gömüleyim,/Süzüleyim özgür kuşlar gibi/Bilgiye susayanların yolunca.” (“Kız Dileği”, s. 247) – “Benim babam duvarcıdır./Gayet memnun mesleğinden./Sanat yapmak amacıdır./Yaratıyor yüreğinden./... Olacağım babam gibi/Köyün meşhur duvarcısı/Mektebimde henüz şimdi/Ben bir bilgi davacısı.” (“Duvarcının Oğlu”, s. 248) – “Dağları devirmiştir,/Akarsuları/Geri çevirmiş babam./Güneşi getir-

miş./İpissiz evlere/Yaşam götürmüş babam./Beni de tutuşturdu./Okuldan okula koşturdu babam.” (“Babam”, s. 249).

• **Evlat sevgisi:** “Boş durmayı sevmez asla./Benim kızım benim kızım./Odayı dolduramaz yasla./Benim kızım, benim kızım./Bülbül olur türlü dalda,/Kalem defter tutar elde./Türkü söyler iki dilde./Benim kızım, benim kızım.” (“Benim Kızım”, s. 247) – “Yanakları gonca al/Dudakları pek ince,/Maviş gözler bir masal/Sevinç katar sevince./... Siyah kaşlar yay gibi/Pek sevimli yavrucuk.” (“Oğlum Taner”, s. 249).

• **Kardeş sevgisi:** “Mini mini Fatme kız kardeşimi/Tıpış tıpış yürür iken bıraktım./İşte tamamlamış artık beşini/Aldığım resmine sevinçle baktım./Kurdele takmış siyah saçına/Andırıyor narin bir kelebeği./Bir bak, seviniyor çocuk yaşına,/Sinesine basmış minik bebeği./Ana mektebine gidermiş her gün, Küçük çantasını asıp boynuna. Orda konuşmayı öğrenmiş düzgün, Elleri kırılmış binbir oyuna.” (“Kız Kardeşime”, s. 251).

• **Torun sevgisi:** “Bugün oldukça zenginim/Yoktur hiçbir yerde eşim/Üç çocuk erkek torunum/Hiç değer mi buna yorum.” (“Torunlarım”, s. 250).

• **Dede sevgisi:** “Benim dedem ak sakallı/Çok bilgili, çok akıllı./İhtiyardır, ağzı dişsiz/ Ama gene durmaz işsiz./Elinden bin hüner gelir./Binbir tane masal bilir./Ben dedemi severim çok,/Dedem gibi dede hiç yok.” (“Dedem”, s. 250).

2.2. Okul ve Öğretmen: Çocuğun gelişim sürecinde, okul ve öğretmen temel faktörlerdir. Okulu ve toplumu karşılıklı konulmuş iki aynaya benzeten Bursalıoğlu, okulun “çocuğu sosyalleştirmek, ona kültürü aşılama, liderlik yetenekleri olan öğrencilerin seçilip eğitilmesini sağlamak, ekonominin beyin gücünü oluşturmak” gibi görevleri olduğunu ifade etmektedir. Okulların temel amacı “olumlu benlik algısına sahip, topluma yararlı, estetik bilinci gelişmiş, duyarlı, yaratıcı, empati kurabilen, sorumluluk sahibi, eleştirel düşünebilen, sorgulayan, yeniliklere açık, hoşgörülü, demokratik, haklarını bilen ve barış yanlısı bireyler yetiştirmek”tir. Okullar ayrıca, millî ve manevî değerleri öğrencilere kazandırmakla yükümlüdür (Eraslan, 2020, s. 176-177). Bulgaristan’da eğitim ve öğretimden sorumlu farklı kurumlar söz konusudur. Birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar ilköğretim eğitiminin alındığı okullardan “belediyeler”, dokuzuncu sınıftan on ikinci sınıfa kadar olan lise eğitiminden ve yüksekokul eğitiminden ise “devlet” sorumludur. Ayrıca müfredatı Eğitim ve Bilim Bakanlığının müfredatıyla uyumlu özel okullar da bulunmaktadır (SETA, 2020, s. 21). Türkler, Bulgaristan Anayasası’nın 36. maddesinin ikinci fıkrasında “ana dili Bulgarca olmayanlar” şeklinde tanımlanmıştır. Yasal açıdan olmasa da sosyolojik açıdan etnik bir azınlık olan Türklerin bazı hakları iade edilse de

Türk kimliğinin gelişiminin ve geleceğe aktarımının çeşitli uygulamalarla engellenmeye çalışıldığı görülmektedir. Bulgaristan özelinde, genel olarak problemler ortak olmakla birlikte kırsalda ve şehirde eğitim gören öğrenciler arasında bazı farklılıklar söz konusudur. Kırsaldaki öğrenci, evde Türkçe konuşmayı öğrenmekte ancak okula geldiğinde ana dili eğitimini yeterli derecede alamadığı için Bulgarca ve diğer alan derslerinden başarısız olmaktadır. Şehirde eğitim gören öğrenci ise Türkçeyi konuşmakla birlikte Bulgarca'yı da en az onun kadar iyi öğrenmektedir. Ancak şehir hayatında, Türkçenin artık günlük hayatın bir parçası olmaktan uzaklaştığını söylemek mümkündür (SETA, 2020, s. 11-18). Okul (mektep) ve öğretmen (muallim), Türklerin çocukları için hayati öneme sahiptir. Şiirlerde bu durum, şöyle dile getirilmektedir:

• **Okul (mektep):** “Ana mektebine gidermiş her gün./Küçük çantasını asıp boynuna./Orda konuşmayı öğrenmiş düzgün./Elleri kırılmış binbir oyuna.” (“Kız Kardeşime”, s. 251) – “Okulumuz günaydın/Günaydın gül-sün yüzün/ Karamsarlığı unut/Bitsin artık hüznü!/Türkçeyle her şey başka/ Derslikler bak uyanmış/Kara tahta gelmiş aşka/Tebeşir Türkçeye yanmış” (“Okulumuz Günaydın”, s. 264) – “Mektep sevgili ana,/Koynu şefkatle dolu./O öğretir insana,/Hayata giden yolu!/Mektebi severiz biz,/ O bey-ne ışık saçar,/Sevgili devletimiz,/Her yerde mektep açar!” (“Mektep”, s. 264) – “Bilgi hüner gördük biz/Harfi harfe ördük biz/Ebediyen var olsun/Sevgili mektebimiz” (“Mektebimiz”, s. 264) – “Bahçemizde çiçekler aç-sın diye/Ben gece gündüz barış istiyorum./ Yurdum üstünde kuşlar uçsun diye/Ben gece gündüz barış istiyorum./Çocuklar hep okula gitsin diye/Ben gece gündüz barış istiyorum./Annelerin acısı bitsin diye/Ben gece gündüz barış istiyorum.” (“Okul”, s. 265) – “Güzel ana dilim/Alfabesi değil zor./ Hazinesi bilginin 29 harfi var./... Bilmiyorum ikiyi/İlmin nurlu yolunda./ Notlarım hep pek iyi/Birinciyim okulda.” (“Birinciyim Okulda”, s. 266).

• **Öğretmen (muallim):** “Bu dünyada/En büyük insan/Öğretmendir öğretmen/Yolumuzda/Odur ışıldak yakan/Onsuz olamaz/Ne bilgin ne de bakan.” (“En Büyük İnsan”, s. 263) – “Çocukların kalbinde/Yer tutan insan kimdir?/O herkesin dilinde/Sevgili muallimdir./Muallimdir hep bize/ Doğru yolu gösteren/Odur her birimize/Yeni bilgiler veren/... Yurtta bilgili ve şen/Dimitrofu⁴ bir erim./ Arkadaşlar bilin, ben muallimi çok severim!” (“Muallim Sevgisi”, s. 264) – “Bana sensin öğreten ilk harfi, ilk heceyi/ Yaşamının her gizini, ecdadın izini sen./Bu kutsal dava için gündüz ettin geceyi./Ey sevgili öğretmen, sana minnettarım ben./... Bir zamanlar yüzde yüz cahildik, fakir olduk,/Bugün ise yüzde yüz yazar ve okur olduk,/Bilim,

4 Georgi Mihayloviç Dimitrov, Bulgaristan’da sosyalist yönetimin kurucusu ve ilk başbakanıdır.

fen tezgâhında mutluluk dokur olduk./Ey sevgili öğretmen, sana minnettarım ben.” (“Sevgili Öğretmenim”, s. 265) – “Ayak uyduramıyorum güncel yaşama./Günlerimi kirletiyor dedikodu kuşları:/ Savaşıyorum onlarla aşama aşama/Göğüslüyorum tüm yokuşları./Eğitim yolumu kesemez hiçbir el/Öğretmek esas görevim?/Okul o kadar kutsal, o kadar mükemmel ki,/O, benim ikinci evim” (“Öğretmen”, s. 265) – “Bana sen öğrettin o ilk heceyi; Öyküyü, masalı ve bilmeceyi. Elime sen verdin, kalemi, kâğıdı. Öğretmenim yüzüm seninle ağardı. Yurdumun, dilimin değeri varmış. Rila Dağları’nın⁵ tepesi karmış. Yeni fabrikalar, kentler, barajlar... Anlat öğretmenim daha neler var?” (“Öğretmenim”, s. 266).

2.3. Sosyal Çevre: Bireyin gelişimindeki en önemli etkenlerden birisi de, çevredir. Nitekim her toplumsal faaliyet gibi eğitim de içinde bulunduğu çevreden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmektedir. Eğitim ailede başlamakla birlikte okul sürecinde çevre merkezî bir önem kazanmaktadır. Okulun sosyal çevresini “diğer okullar, aileler, yakın çevrede yaşayanlar, çeşitli kurumlar ve kuruluşlar” oluşturmaktadır. Arkadaş çevresinin oluşması ve genişlemesi, toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasıyla birlikte sosyal çevrenin çocuk üzerindeki etkisi giderek artmaktadır. Ayrıca toplumun “sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yapısı, yasal düzenlemeler, bilim ve teknolojiadaki gelişmişlik seviyesi” vb. etkenler okul üzerinde etkilidir (Eraslan, 2020, s. 177). Şiirlerde “sosyal çevre” kapsamında iki temanın öne çıktığı görülmektedir:

• **Asimilasyon uygulamaları ve ötekileştirilme:** Bulgaristan Komünist Partisi’nin iktidara geldiği 1944’ten itibaren Türklere yönelik planlı bir asimilasyon programının hazırlandığı ve yürürlüğe konulduğu bilinmektedir. Bulgaristan, 1984’e kadar “Makedon”, “Pomak” ve “Roman” gibi azınlık grupları büyük ölçüde asimile etmiş ve ülkedeki en büyük nüfusa sahip olan Türk azınlığa karşı da din ve dil özelinde sert asimilasyonist stratejiler izlemiştir. Öncelikle Türk okulları Bulgar okulları ile birleştirilmiş, okullardan Türkçe dersleri kaldırılmış, Türk örf ve âdetlerine karşı âdeta topyekûn bir savaş açılmıştır. Dinî eğitim engellenmiş, camiler ve medreseler kapatılmıştır. Sözü edilen tarihte “Yeniden Doğu Süreci (vızroditelenprotses)” adı altında bir program uygulanmaya başlanmıştır. Bu zorlu süreçte Türklerin Bulgarların soyundan geldiği iddia edilmiş ve bu tezin de bilimsel olarak kanıtlandığı propagandası yapılmıştır. Bu dönemde; Türklerin isimleri değiştirilmiş, Türkçe konuşmak, sünnet, cenazelerin İslami usullere göre defni, kısacası Türk kültürünü ve Türk kimliğini yansıtan her türlü gelenek ve görenek, dinî pratikler yasaklanmıştır. Bu yasaklara direnenler, şiddetle cezalandırılmıştır. Ancak bu asimilasyon po-

5 Güneybatı Bulgaristan’da bulunmaktadır.

litikalarının aksine, Türk kimliği daha da güçlenmiştir (Demirhan, 2019, s. 341). Konu ile ilgili incelediğimiz şiirlerde, asimilasyonun yıkıcı etkilerinden en fazla etkilenen sosyal grubun çocuklar olduğu dile getirilmiştir: “En önde sıra sıra çocuklar yürüdüler/El ele, kol kola, omuz omuza./Karşıda tüfekler, coplar, süngüler,/Cesaretle ölüm geldi yüz yüze./Ürkmediler, korkmadılar, bölünmediler,/En önde, sıra sıra çocuklar yürüdüler/Ve ilk önce, ve en kötü çocuklar dövüldüler/Feryatları arasında annelerinin;/Çizmelerle çiğnenip karlara gömüldüler/Meleklerce masum, çiçeklerce narın./Görülecek her ne varsa gördüler/Ve ilk önce ve en kötü çocuklar dövüldüler” (“Çocuklar”, s. 271) – “Hani benim Türk okulum?/Hani benim Türkçe okulum?/Nerede kaldı Türkçe kitaplarım?/Türkçe şarkılarıma ne oldu?/Neden benim bilgilerim yarım?/Neden özlemlerim doğmadan boğuldu?/... Ben başka gezegenden gelmedim,/Doğdum, büyüdüm burda./Sandığınız kadar zararlı değilim,/Yararlıyım ben de, bu yurda!/Çalınan haklarımı geri verin,/Demokrasinin ılıman esintilerini/N’olur bana da hissettirin!” (“Asimilasyon Kokusu”, s. 271) – “Oy küçük arslanım benim,/Bir yudumcuk aklımla,/Gururla hem de,/ Madem ki, “Türk’üm!” diyorsun ezilip büzülmeden/Bazı arkadaşların gibi;/Elbette ki Türk’sün” (“Küçük Arslan”, s. 272) – “Şu karşıda görünen küçük Bulgar mezarlığı,/Soykırımı devrinin acı hatırasıdır./Kabirler üstündeki solgun açan çiçekler Bulgar adı altında yatanların yasıdır/...Mezar taşlarındaki eski Bulgar adları,/Biz Türklerin gözüne bir ok gibi batıyor./Izdıraplar içinde geçmiştir hayatları./Küçük Bulgar mezarlığında koca Türkler yatıyor” (“Küçük Bulgar Mezarlığı”, s. 272-273) – “Bir Türk çocuğunun dilinden...“Ya Bulgar ol ya da ölüm!”/Kadın, erkek, genç, ihtiyar/Göğüs gerdik, yürek güm güm/Utançından eridi kar!..” (“Yalan Gibi”, s. 273).

• **Göç ve göçmenlik psikolojisi:** Zorunlu göç; fiziksel çevreyi değiştirmenin çok ötesinde yeni bir sembol, söylem, kültürel düzen değişikliği ve sosyo-psişik paradigma değişimini temsil etmekte ve başa çıkılması çok zor bir travma, depresyon ve sendrom olarak kabul edilmektedir. Bilindiği üzere “savaş, siyasi çatışmalar, siyasi baskılar, ırkçılık, yok sayma, sosyal eşitsizlik ve yoksulluk” vb. birçok etken, insanların göç etmelerine yol açmaktadır. Göç, çocuklar için daha zor bir süreçtir. UNICEF’in 2016 verilerine göre, göç eden popülasyonun yarısı çocuklardan oluşmaktadır (Aydoğmuş Ördem, 2020a, s. 103-105). Şiirlerde, çocukların yaşadığı göçmenlik psikolojisini ve yaşanan olumsuz deneyimleri yansıtan dizeler şöyledir: “Küçümencik bir çocuktum,/Dokuz, on yaşlarında/Ya vardım, ya yoktum./Bir sabah bir homurtuyla uyandık,/Tutup çıkardılar evimizden./Dedem dedi: “Yandık, yandık!”/Patates çuvalı gibi bir kamyona/Bir bavulla attılar bizi,/ “Gezi! Gezi!” diyerek milisler buna./... Kamyona bağdaş kurup oturdum,/Yüreğimi yakan bir sesle ben de: Elveda, dedim,

elveda yurdum!” (“Göçmen Çocuk”, s. 274) – “Beşiğinden apar topar,/ Kimdi onu atan barbar?/Boynu bükük onu arar,/Arasa göçmen çocuğu./ Gizlemeyin öyküsünü./Mahşerleşen uykusunu./Kaderinin suçlusunu,/Sorarsa göçmen çocuğu./... Bu yuvasız kuşu sevin./Küstürmeyin, incitmeyin./Gözyaşı ateştir bilin,/Ağlarsa göçmen çocuğu.” (“Göçmen Çocuğu”, s. 274-275) – “Bu sabah bizim Taksim Meydanı’nda, anne/Bana bir ağabeycik çikolata verdi./Öptü gözlerimden, okşadı saçlarımı./Yüzü güleç mi güleç, pos bıyıkları vardı./Ne kadar çok sevindim bir bilsen, anne/Anladım yalnız değiliz bu şirin vatanda./O ağabeyi Taksim Meydanı’ndaki yürüyüşte./Televizyonda görmüştük hani Bulgaristan’da./Babamı tutuklamışlardı aynı akşam, anne/Taksim Meydanı Bulgar’a yürümüşü hani.../Sesimi tekrar katıyorum hür dünyanın sesine./Ben Taksim Meydanı’nda bir göçmen çocuğu.” (“Taksim Meydanı’nda Bir Göçmen Çocuğu”, s. 275) – “Ben küçük barışçı bir askerim/Doğduğum yerleri hiç terk etmem./Anamı, babamı çok severim/Ben sizin gibi güneye gitmem.” (“Telli Turnalar”, s. 275).

2.4. Küresel Araçlar ve Sosyal Medya: Türk Dil Kurumunun genel ağ ortamında hazırladığı *Güncel Türkçe Sözlük*’te “medya” şöyle tanımlanmıştır: “1. isim İletişim ortamı 2. isim İletişim araçları”⁶. Bu tanım ışığında “gazete, dergi, kitap, televizyon, telefon, bilgisayar, film, müzik, video oyunları, genel ağ, afiş panoları” vb. bilgi aktaran her türlü ortam, medya kapsamına girmektedir. Literatürde “küreselleşme araçları” olarak tanımlanan “kitle iletişim araçları” ve küreselleşme olgusu, toplumları sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi değişimlere zorlamaktadır. Kitle iletişim araçları, pek çok alanda hayatı kolaylaştırırken bilinçsiz kullanım dolayısıyla çeşitli olumsuzluklara da yol açabilmektedir. Bugün itibarıyla küreselleşmenin ve sosyal medya araçlarının çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri, tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Yararlı yönleri bulunsa da genel ağdan en fazla zarar görenlerin ve sömürülenlerin çocuklar ve gençler olduğu tespit edilmiştir (Eraslan, 2020, s. 177). İncelediğimiz şiirlerde, muhtemelen şiir türünün estetik bakımdan sınırlandırıcı özellik taşımasından ve genel ağ erişim imkânlarının kısıtlılığından dolayı “Küresel Araçlar ve Sosyal Medya” temasına çok fazla rastlanmamıştır. Ancak aşağıdaki örnekler bu kapsamda değerlendirilebilir: “Şehirle köy arasında/Hayat farkı kalkacakmış./ Bizim küçük Bulgaristan/Büyük işlerin peşinde/Diyor babam,” (“Duvarcının Oğlu”, s. 248) – “O ağabeyi Taksim Meydanı’ndaki yürüyüşte./Televizyonda görmüştük hani Bulgaristan’da./Babamı tutuklamışlardı aynı akşam, anne/Taksim Meydanı Bulgar’a yürümüşü hani.../Sesimi tekrar katıyorum hür dünyanın sesine./Ben Taksim Meydanı’nda bir göçmen çocuğu.” (“Taksim Meydanı’nda Bir Göçmen Çocuğu”, s. 275).

6 <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 25.1.2023).

3. Sonuç

Çocuk, kuşaklar arası özel bir konumdadır ve sosyal bir gruptur. Çocuk ancak sosyal gerçeklik olgusu üzerinden anlaşılabilir ve diğer sosyal gruplarla olan ilişkileri çerçevesinde değerlendirilebilir. Bu noktada çocuk, toplumsal ilişkilerin çözümlenmesinde anahtar role sahiptir. Çocuk, geleceğin değil bugünün bireyidir.

Oluşturulan kahramanlar/tiplemeler ve edebî metinler aracılığıyla, Bulgaristan Türklerinin çocuğu yalnızca çeşitli sosyal ve çevresel tehditlere karşı korunması gereken pasif birey olarak değil, yaşadığı topluma değer katan, beslendiği kültürün devamlılığını sağlayan aktif birey olarak algıladığı anlaşılmıştır.

Bulgaristan Türkleri çocuk edebiyatına ait bazı şiirlerde (bk. “Piyoner Ağzından”, “Sevgili Partiyamız” vb.), sosyalist doktrinin ve Bulgaristan Komünist Partisi’nin açık bir şekilde propagandasının yapıldığı tespit edilmiştir. Çocuklara yönelik edebî metinlerde, bu tür siyasi mesajlara yer verilmesinin çocukluk psikolojisi ve çocukluk sosyolojisi bakımından uygun olmadığı kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Akgün, A. (2016). *Bulgaristan Türkleri çocuk edebiyatı (dönemler-temsilciler-türler)*. Bengü Yayınları.
- Aydoğmuş Ördem, Ö. (2016). *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk romanında çocuk*. Karahan Kitabevi.
- Aydoğmuş Ördem, Ö. (2020a). *Çocukluk sosyolojisi & paradigmlar, paradokslar, eleştiriler*. Çizgi Kitabevi.
- Aydoğmuş Ördem, Ö. (2020b). Türkiye’de çocukluk sosyolojisi. *Uluslararası toplum araştırmaları dergisi*, 31, 4469-4492.
- Corsaro, A. W. (1997). *The sociology of childhood*. Pine Forge Press.
- Demirhan, H. (2019). Sözlü anlatımlarla 1984-1989 yılları arasında Bulgaristan’da Türklere uygulanan asimilasyon politikaları. *Rumelide dil ve edebiyat araştırmaları dergisi*, 16, 274-284.
- Eraslan, L. (Ed.). (2020). *Çocukluk sosyolojisi*. Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.
- Karabıyık, M. S. (2019). Yeni sosyolojilere doğru imkân ve fırsatlar: Bir disiplin olarak çocukluk sosyolojisi. *Çocuk ve medeniyet*, 2019(1), 163-178.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü* (Çev.: O. Akınhay ve D. Kömürcü). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mayall, B. (2019). *Çocukluk sosyolojisi tarihi* (Çev.: Ö. Aydoğmuş Ördem). Karahan Kitabevi.
- Özarlan, A. D. (2017). *Çocuk ve çocukluk sosyolojisi*. Resse Kitap.

- SETA. (2020). *Bulgaristan Türklerinin kültürel, ekonomik ve siyasi sorunları, talepleri, çözüm önerileri*. (153). SETA Yayınları.
- Tezcan, M. (2012). *Çocuk sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, E. (2021). *Toplum ve dil (dil toplum biliminin temel kavramları, kuramları ve sorunları)*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- <https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi: 25.1.2023.

Extended Summary

Today, the child is accepted as a “social subject” and is analyzed with religious, cultural and economic references. Childhood sociology, which is a newly-established discipline, deals with the childhood period with an integrative approach in the light of its social characteristics, not the individual child. Childhood sociology, which has a unique methodology, examines the “social codes” in the society in which the child lives and accepts the child as an indispensable “social actor”. With the awareness against child abuse in the 1980s’ and the intensification of the work of the United Nations Commission on the Rights of the Child, the established perception of childhood in sociology has fundamentally changed. The notion “childhood” has become the focus of research in the fields of psychoanalysis, linguistics, and sociology of education, on issues such as primary socialization and gender differentiation. Today, the child is accepted as a “social subject” and analyzed with religious and economic references. Thanks to childhood sociology as a new discipline, “social norm”, “ethics”, “social world” etc. concepts have entered the literature. Childhood sociology deals with the childhood period with an integrative approach in the light of its social characteristics, not the individual child. Childhood sociology, which has a unique methodology, examines the “social codes” in the society in which the child lives and accepts the child as an indispensable “social actor”.

In the research, it is aimed to evaluate the children’s literature texts of Bulgarian Turks in terms of childhood sociology. As it is known, Bulgaria is one of the countries where Turks, who constitute about ten percent of its population, live. The Turkish population in Bulgaria has been fighting against cultural erosion and social assimilation for a long time. Despite all the difficulties and violations of human rights, Bulgarian Turks use family, religion, language, literature, folklore, architecture, etc. to keep their own culture alive and pass it on to future generations. It makes a serious effort through cultural institutions and non-governmental organizations. In the research; children’s poems in the “Exemplary Texts from Bulgarian Turks Children’s Literature” of the book titled *Bulgarian Turks Children’s Literature (Periods-Representatives-Types)* prepared by Atif Akgün, include “family, school and teacher” which are four important factors affecting the education of “disadvantaged children, social environment, globalization tools and social media”. The research was done with the document scanning technique in the light of the descriptive method. With the research, it has been reached the thesis that Bulgarian Turks perceive the child not only as a passive individual who needs to be protected against various social and environmental threats, but also as an active individual who adds value to the society they live in and ensures the continuity of the culture they are fed through.

As a result, the child is a special intergenerational social group. The child can only be understood through the phenomenon of social reality and evaluated within the framework of his relations with other social groups. At this point, the child has a key role in the analysis of social relations. The most important point is that the child is the individual of today, not the future. Through the created heroes/types

and literary texts, it has been understood that Bulgarian Turks perceive the child not only as a passive individual who needs to be protected against various social and environmental threats, but also as an active individual who adds value to the society in which they live and ensures the continuity of the culture they are fed. In the research; It has been determined that in some poems belonging to Bulgarian Turks children’s literature (see “Pioner’s Mouth”, “Our Dear Party” etc.), the socialist doctrine and the Bulgarian Communist Party are openly propagated. We believe that including such political messages in literary texts for children is not appropriate in terms of childhood psychology and childhood sociology.